

УДК 330.341

Носирєв О.О.

*кандидат географічних наук, доцент кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності та фінансів
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»*

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ*

У статті розглянуто проблемні питання впливу інноваційних та інвестиційних процесів на стратегічний розвиток вітчизняних промислових підприємств, зокрема підприємств машинобудування. Визначено роль інноваційно-інвестиційного потенціалу стосовно формування конкурентних переваг машинобудівних підприємств, яка зумовлена необхідністю забезпечення їхньої адаптації до швидких змін зовнішнього середовища. Запропоновано заходи, що спрямовані на активізацію інноваційних процесів у промисловості за рахунок забезпечення взаємодії інтересів держави, підприємств та системи управління підприємством. Підкреслено, що сприяння поліпшенню інвестиційного клімату в Україні є одним із найважливіших пріоритетів державної політики на сучасному етапі. Залучення іноземного капіталу дасть змогу реструктуризувати пріоритетні галузі промисловості, реалізувати інвестиційні проекти, стане поштовхом до розвитку машинобудівного комплексу України.

Ключові слова: інновації, інвестиції, машинобудування, стійкий розвиток, управління підприємством, потенціал, конкурентоспроможність.

Носырев А.А. УПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЕМ ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ МАШИНОСТРОЕНИЯ

В статье рассмотрены вопросы влияния инновационных и инвестиционных процессов на стратегическое развитие отечественных промышленных предприятий, в частности предприятий машиностроения. Определена роль инновационно-инвестиционного потенциала в формировании конкурентных преимуществ машиностроительных предприятий, которая обусловлена необходимостью обеспечения их адаптации к быстрым изменениям внешней среды. Предложены меры, направленные на активизацию инновационных процессов в промышленности за счет обеспечения взаимодействия интересов государства, предприятий и системы управления предприятием. Подчеркнуто, что содействие улучшению инвестиционного климата в Украине является одним из важнейших приоритетов государственной политики на современном этапе. Привлечение иностранного капитала позволит реструктуризировать приоритетные отрасли промышленности, реализовать инвестиционные проекты, станет толчком к развитию машиностроительного комплекса Украины.

Ключевые слова: инновации, инвестиции, машиностроение, устойчивое развитие, управление предприятием, потенциал, конкурентоспособность.

Nosyriev O.O. MANAGEMENT OF INNOVATION-INVESTMENT POTENTIAL MACHINE BUILDING

The article discusses the impact of innovation and investment processes in the strategic development of the domestic industry, particularly engineering enterprises. The role of innovation and investment potential in the formation of the competitive advantages of machine-building enterprises, which is caused by the need to ensure that they adapt to the rapid changes in the external environment. The measures aimed at enhancing the innovation processes in the industry by providing interaction between the interests of the state, enterprises and enterprise management system. It was emphasized that the promotion of the improvement of the investment climate in Ukraine is one of the top priorities of the state policy at the present stage. Attracting foreign capital will enable to restructure the priority industries to implement investment projects will give an impetus to the development of machine-building complex of Ukraine.

Keywords: innovations, investments, engineering, sustainable development, enterprise management, the potential competitiveness.

Постановка проблеми. Машинобудівний комплекс – це сукупність галузей промисловості, що виробляють машини й устаткування для всіх ланок народного господарства. Машинобудівний комплекс у розвинених країнах світу – це стратегічний міжгалузевий господарський комплекс, галузь науково-технічних знань, що об'єднує систему науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), технологічних організацій та безлічі інших підприємств, продукція яких (машини, устаткування, прилади, апарати, механізми, послуги) має загальноекономічне призначення, виробничу та експлуатаційну спільність. Це перспективна та провідна сфера економіки, основа промислового виробництва багатьох країн світу, тому є доцільним розвиток машинобудівного комплексу в Україні. У сучасних умовах розвитку економіки в Україні перед промисловими підприємствами нагально постає проблема ефективного менеджменту та оптимізації структури капіталу для забезпечення належного рівня ефективності функці-

онування як самого підприємства, так й загальнодержавної економічної системи, що є неможливим без урахування сукупності внутрішніх та зовнішніх факторів, які впливають на підприємство, а також на вибір стратегії його розвитку. Інноваційні та інвестиційні процеси – основна умова виробництва конкурентоспроможної продукції, завоювання й збереження позицій машинобудівних підприємств на ринку, підвищення продуктивності, а також ефективності їхньої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню вивчення інвестицій та інновацій на промислових підприємствах присвячено праці таких видатних українських і зарубіжних учених, як І. Ансоффа, Дж.К. Лафта, М.Х. Мескон, Б.З. Мільнер, Л.П. Підоймо, В. С. Пономаренко, А.А. Томпсон, А.Дж. Стрикленд, О.М. Ястремська та ін. Проблеми потенціалу промислових підприємств значну увагу приділяли Х.С. Баранівська, І.В. Брянцева, В.М. Геєць, В.Л. Иванов, В.М. Ячменьова та ін. Але, незважаючи на різноплановість та глибину проведених досліджень, залишаються актуальними дослідження тенденцій інвестиційної та інноваційної

* Публікація містить результати досліджень, проведених за грантом Президента України за конкурсним проектом № Ф70/17593 Державного фонду фундаментальних досліджень.

діяльності машинобудівного комплексу протягом трансформаційного періоду та окреслення подальших перспектив.

Мета статті полягає у вдосконаленні теоретико-методичних аспектів управління розвитком змін в інвестиційній та інноваційній діяльності машинобудування України та розробленні напрямів ефективного менеджменту розвитку промислових підприємств машинобудівної галузі.

Вклад основного матеріалу дослідження. Інвестиційна діяльність машинобудівних підприємств – одне зі слабких місць сучасної економіки, це пов'язано з багатьма причинами: неефективним податковим регулюванням, станом основних фондів підприємств, складаним фінансуванням за рахунок власних коштів підприємств. Підприємства формують інвестиційний капітал із різних джерел. Власні фінансові засоби створюються з прибутку, накопичень, амортизаційних відрахувань, продажу акцій та ін. Однак сьогодні відсутній нормальний інвестиційний клімат для ринкової економіки. Більшість підприємств не може фінансувати інвестиції зі свого прибутку, оскільки не має його в необхідному обсязі. На жаль, нині перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні стають дедалі проблематичнішими, зокрема через втрату пріоритетів у сферах розроблення, виробництва й збуту високотехнологічної продукції. Досліджуючи стан інноваційної діяльності машинобудівних підприємств, можна констатувати, що машинобудівні підприємства зацікавлені у здійсненні інновацій, проте через застарілість основних фондів вони фізично нездатні до запровадження радикальних інноваційних змін, а через відсутність фінансових ресурсів неспроможні здійснити необхідну технологічну перебудову [1].

Урізноманітнення товарної структури експорту, підписання Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі з ЄС, але ще більше втрата частини експортних потужностей на Донбасі й посилення торговель-

них обмежень Росії на українські товари створили всі умови для порівняно безболісного відходу України з пострадянського ринку збуту. В Україні високотехнологічні галузі нерозвинені, тому домінує тип промисловості з меншою доданою вартістю, зокрема металургія. Водночас є достатньо підгалузей машинобудування, які посідають передові позиції у світі: космічне машинобудування (ДП «Південмаш»), енергетичне машинобудування (ВАТ «Турбоатом», ПАТ «Квазар»), авіабудування (ДП «Антонов», ПАТ «Мотор Січ»).

Діяльність підприємств промислового комплексу України, зокрема машинобудівної галузі, відбувається в умовах жорсткої конкуренції, невизначеності та ризику. За таких умов, щоб полегшити вибір джерел фінансування та оптимізувати структуру капіталу, необхідно всебічно враховувати вплив факторів зовнішнього середовища, які доцільно згрупувати та виокремити такі підгрупи: політичні, нормативно-законодавчі, загальноекономічні та фінансові [2].

Реалізація інноваційної моделі розвитку України передбачає необхідність ефективного використання різних форм інтеграції у глобальний ринок вітчизняних машинобудівних підприємств. Нагромаджений людський капітал, науково-виробничий потенціал дають підстави стверджувати про доцільність і можливість експорту високотехнологічної промислової продукції, якою є продукція машинобудування. У грудні 2015 р. порівняно з попереднім місяцем та груднем 2014 р. індекс промислової продукції становив відповідно 101,0% та 97,9%, за підсумками січня-грудня 2015 р. – 86,6%.

У січні-червні 2016 р. підприємствами та організаціями за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 119,8 млрд. грн. капітальних інвестицій, що в порівняних цінах на 9,6% більше від обсягу капітальних інвестицій за відповідний період попереднього року. Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій залишаються власні кошти

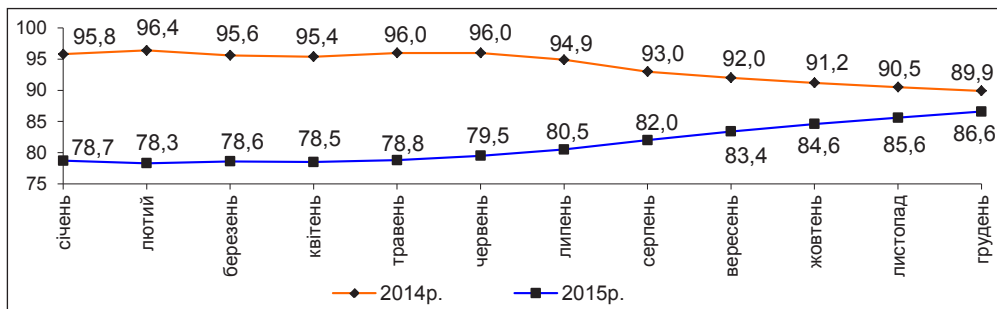

Рис. 1. Індеси промислової продукції [3] (наростаючим підсумком, % до відповідного періоду попереднього року)

Таблиця 1

Капітальні інвестиції за джерелами фінансування [3]

	Освоєно (використано) капітальних інвестицій у січні-червні 2016 р.	
	млн. грн.	% до загального обсягу
Усього	119842,8	100,0
у т. ч. за рахунок		
коштів державного бюджету	871,2	0,7
коштів місцевих бюджетів	3790,1	3,2
власних коштів підприємств та організацій	86491,1	72,2
кредитів банків та інших позик	9763,1	8,1
коштів іноземних інвесторів	4394,7	3,7
коштів населення на будівництво житла	12026,1	10,0
інших джерел фінансування	2506,5	2,1

підприємств та організацій, за рахунок яких освоєно 72,2% загального обсягу. Частка залучених та запозичених коштів, а саме кредитів банків і коштів іноземних інвесторів, становила 11,8%. За рахунок державного та місцевих бюджетів освоєно 3,9% капітальних інвестицій.

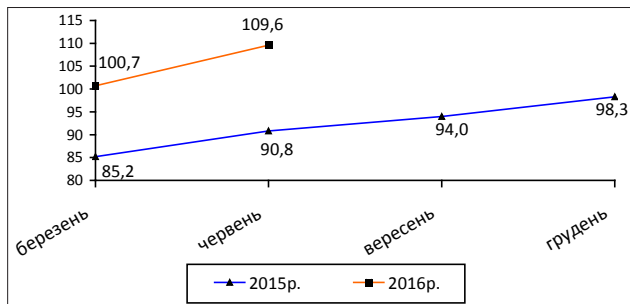

Рис. 2. Індекс капітальних інвестицій в Україні [3] (% до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком)

Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій залишаються власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких освоєно 72,2% загального обсягу. Частка залучених та запозичених коштів, а саме кредитів банків і коштів іноземних інвесторів, становила 11,8%. За рахунок державного та місцевих бюджетів освоєно 3,9% капітальних інвестицій (табл. 1).

Беручи до уваги інфляційні процеси в економіці України, індекс промислової продукції та їхній зв'язок зі збитковістю промислових підприємств, можна стверджувати, що їхня динаміка є подібною і ці процеси корелюють між собою. У 2015 р. інноваційною діяльністю займалося 17,3% із загальної кількості промислових підприємств із середньою кількістю працівників 50 осіб і більше. На інновації підприємства витратили 13,8 млрд. грн., у т. ч. на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 11,1 млрд. грн. (80,7% загального обсягу інноваційних витрат), на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки – 2,0 млрд. грн. (14,8%), на придбання інших зовнішніх знань (придбання нових технологій) – 0,1 млрд. грн. (0,6%). Основним джерелом фінансування інноваційних витрат залишаються власні кошти підприємств – 13 427,0 млн. грн. Обсяг коштів вітчизняних та іноземних інвесторів становив 132,9 млн. грн., кредитів – 113,7 млн. грн., державного і місцевих бюджетів – 93,5 млн. грн. У 2015 р. інновації впроваджували 87,7% підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, з них інноваційні види продукції – 57,3%, нові технологічні процеси – 55,3% [3].

У 2015 р. 69,2% підприємств, які здійснювали інноваційну діяльність, реалізували інноваційну продукцію на 23,1 млрд. грн. Серед таких підприємств 37,4% реалізували продукцію за межі України, обсяг якої становив 10,8 млрд. грн. Кожне четверте підприємство реалізовувало продукцію, що була новою для ринку. Обсяг такої продукції становив 7,3 млрд. грн., майже дві її третини підприємства поставили на експорт. Значна кількість підприємств (86,0%) реалізовувала продукцію, яка була новою виключно для підприємства. Її обсяг становив 15,8 млрд. грн. Кожне третє підприємство реалізувало за межі України 40,1% такої продукції. Структуру впровадження інвестицій у 2015 р. подано в табл. 2 [3].

Будь-який інноваційний розвиток – це не лише основний інноваційний процес, а й розвиток системи

факторів і умов, необхідних для його здійснення, тобто інноваційно-інвестиційного потенціалу. Формування зазначеного потенціалу – це діяльність, спрямована на активне використання наявних ресурсів і потенційних можливостей підприємств для забезпечення спроможності здійснювати таку інноваційно-інвестиційну політику, внаслідок якої машинобудівні підприємства будуть випускати конкурентоздатну інноваційну продукцію, яка відповідатиме очікуванням ринку та найповніше задовольнятиме потреби суспільства [4]. Постійне технічне і технологічне переоснащення підприємств та організаційне вдосконалення виробництва потребують систематичного виділення коштів на здійснення інноваційної діяльності. Величина зазначених коштів, їхня динаміка можуть порівнюватися із загальними виробничими витратами підприємства. Одержуваний показник поточного часу співвідноситься з аналогічним показником попереднього періоду. Слід зазначити, що аналіз показників у динаміці найповніше відображає якісну характеристику діяльності підприємств. Інноваційно-інвестиційний потенціал є ядром загального потенціалу підприємства, органічно входячи до його основних складових частин: виробничо-технологічного, науково-технічного, фінансово-інвестиційного, кадрового потенціалів. Між частинами загального та інноваційно-інвестиційного потенціалів існують складні діалектичні зв'язки. Вони опосередковуються інноваційною інфраструктурою [5].

Таблиця 2

Впровадження інновацій
на промислових підприємствах у 2015 р. [3]

Інновації	Одиниць
Впроваджено	
інноваційні види продукції	3136
нові для ринку	548
нові для підприємства	2588
нові технологічні процеси	1217
з них	
маловідходні, ресурсозберігаючі	458
Придбано нові технології	1131

Інноваційний потенціал підприємства багато в чому визначається техніко-технологічними характеристиками виробничого устаткування, його здатністю до переналагоджування, перепланування операцій тощо. Великого значення набувають творча атмосфера співпраці, стиль управління та мотиваційні преференції працівників підприємства. Високий потенціал свідчить про спроможність підприємства вести інноваційний пошук і здійснювати організаційні зміни в процесі реалізації будь-якої інноваційної стратегії. Вибір машинобудівним підприємством певної інноваційної стратегії залежить від багатьох чинників, серед яких – умови й фактори зовнішнього середовища, сфера діяльності підприємства, номенклатура та асортимент його продукції, тривалість життєвого циклу товарів, його можливість здійснювати моніторинг науково-технічної інформації щодо ринку новацій, рівень науково-технічного та технологічного потенціалу тощо [6].

Важливим аспектом інноваційного розвитку машинобудівних підприємств є пошук та реалізація сучасних форм спеціалізації та кооперування, у тому числі з фінансовими та кредитними установами. Тобто інноваційний розвиток машинобудівного підприємства – це багатогранний процес зміни всієї виробничої системи та виробничої структури

зокрема. Виробнича структура – це складова частина загальної організаційної структури управління, тобто сукупність основних, допоміжних та обслуговуючих підрозділів підприємства, що забезпечують виробництво готової продукції з параметрами, що закладені в бізнес-плані підприємства. Характер побудови підрозділів машинобудівного підприємства, їхня кількість визначаються такими формами організації виробництва, як спеціалізація, концентрація, кооперування та комбінування [7].

Дедалі більшу роль у роботі підприємства відіграють інвестиційні фактори, оскільки нині спостерігаються згортання інвестиційної активності, відсутність умов для структурно-інноваційної перебудови й технічного переоснащення виробництва. Залучення іноземного капіталу в пріоритетні галузі промисловості України сприятиме технологічному оновленню, реконструкції та модернізації засобів виробництва, розширенню асортименту та освоєнню нових видів промислових товарів та зниженню залежності від імпорتنних товарів. Унаслідок погіршення інвестиційного клімату підприємство не спроможне забезпечити себе необхідними фінансовими ресурсами для життєдіяльності та оновлення матеріально-технічної бази.

Сприяння поліпшенню інвестиційного клімату в Україні є одним із найважливіших пріоритетів державної політики на сучасному етапі. Дослідження інвестиційних процесів промислових підприємств свідчить про нерівномірність розподілу інвестицій по галузях України. Залучення іноземного капіталу дасть змогу реструктуризувати пріоритетні галузі промисловості, реалізувати інвестиційні проекти, соціально-економічні програми розвитку галузей промисловості, активізувати інвестиційні процеси, використовуючи додаткові регіональні резерви задля здійснення структурної перебудови економіки.

Отже, для поліпшення інвестиційного клімату та розвитку стратегічного потенціалу підприємств потрібно на державному рівні запровадити систему страхування інвестиційних ризиків для збільшення інвестицій у промисловість, створити ефективну державну інвестиційну політику. Крім того, необхідно забезпечити прозорість державної інвестиційної політики та, безумовно, заохочувати іноземних інвесторів. Державна система страхування інвестиційних ризиків мінімізує ризик щодо отримання прибутків інвесторів.

На економічну стійкість промислових підприємств впливає також науковий потенціал галузі, який у сучасних умовах господарювання визначається як низький. Наслідками незадовільного наукового потенціалу є зниження ефективності виробництва, конкурентоспроможності продукції промисловості, зменшення фінансових результатів діяльності, неспроможність за відсутності необхідних коштів прискорити технологічну модернізацію галузі. Свідченням низького наукового потенціалу промисловості є зменшення організацій, які займаються науковими дослідженнями.

Для активізації та поліпшення наукового потенціалу промисловості України, підвищення інноваційної діяльності промислових підприємств необхідно відновити підготовку кваліфікованих кадрів для промисловості, модернізувати систему організації

наукових досліджень, підвищити престиж інтелектуальної праці, надати державну підтримку підприємствам, які займаються науковими дослідженнями, стимулювати інноваційну діяльність.

Висновки. Виходячи з отриманих результатів, можна чітко визначити, що на даному етапі найбільший вплив на машинобудування мають політичні фактори, передусім військові дії на сході України, що спричинили значне зниження обсягів виробництва за винятком оборонного комплексу, де значно зросли кількість та обсяги державних замовлень. Також слід звернути увагу на інші фактори зовнішнього середовища і провести зміни в податковій політиці, державному управлінні, а також прискорити процеси модернізації основних фондів та стимулювати інноваційну діяльність і сприяти виробництву високотехнологічної продукції, що зміцнить конкурентоспроможний потенціал машинобудівних підприємств і дасть можливість бути конкурентоспроможним не лише на пострадянському просторі, а й на глобальних ринках. Формування ефективної інвестиційної політики в машинобудуванні дасть змогу підприємствам, з одного боку, зменшити обмеженість фінансових ресурсів за рахунок надійних капіталовкладень, а з іншого – забезпечити на світовому ринку конкурентоспроможність вітчизняним товаровиробникам завдяки створенню й упровадженню новітніх технологій. Це стане поштовхом до трансформації виявлених загроз у потенціалі розвитку машинобудівного комплексу України, насамперед його інвестиційно-інноваційної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Карачина Н.П. Інвестиційно-інноваційна діяльність: потенціал чи загроза розвитку машинобудівного комплексу України / Н.П. Карачина // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 21. – С. 6-8.
2. Рибінцев В.О. Особливості стратегічного аналізу зовнішнього середовища машинобудівних підприємств України в ринкових умовах / В.О. Рибінцев // Проблеми системного підходу в економіці. – 2012. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>.
3. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Носирев О.О. Тенденції розвитку інноваційного потенціалу промислових регіонів України / О.О. Носирев // Збірник наукових праць Буковинського університету. Серія «Економічні науки». – 2014. – Т. 18. – Вип. 10. – С. 307-312.
5. Весельська К.А. Формування конкурентних переваг спільних машинобудівних підприємств / К.А. Весельська // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. – 2014. – Вип. 4. – С. 164-168.
6. Коваленко О.М. Особливості формування інноваційної стратегії машинобудівного підприємства / О.М. Коваленко // Праці Одеського політехнічного університету. – 2011. – № 3. – С. 129-134.
7. Метеленко Н.Г. Фінансові аспекти інноваційного розвитку підприємств машинобудування в Україні / Н.Г. Метеленко // Ефективна економіка. – 2015. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4012>.
8. Земцова К.А. Структура визначення факторів впливу на стійкість функціонування промислових підприємств / К.А. Земцова // Стратегія економічного розвитку України. – 2014. – № 35. – С. 219-227 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/seru_2014_35_30.